

HEIDEGGER A GRÉCKI MYSLITELIA

VLADIMÍR LEŠKO, Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ, Košice

LEŠKO, V.: Heidegger and *Greek Thinkers*
FILOZOFIA 68, 2013, No 3, p. 194

The paper deals with Heidegger's separating the pre-socratic thinkers (namely Heraclitus and Parmenides) from the other Greek philosophers in his lecture *What is philosophy?* The reason is to be seen in that the former still lived in harmony with the original Greek conceiving of Being. Since Plato and Aristotle the philosophers have been gradually forgetting the Being and concentrated exclusively on existence (Dasein). However, this Heidegger's hypothesis is not supported by any profound philosophical researches. In the lecture he is searching for a philosophical answer to his own philosophical question, an answer which he never found. Therefore, in his later writings he gave up trying to resolve the question of Being.

Keywords: Pre-Socratics Philosophy – Anaximander – Parmenides – Heraclitus – Ontology – Being – Metaphysics

V auguste 1955 vystúpil Martin Heidegger v Cerrisy-la-Salle (vo francúzskej Normandii) s prednáškou *Čo je to – filozofia?* ako úvodným slovom k dialógu s francúzskymi filozofmi. To, že sa proklamovaný dialóg nevydaril, nebude predmetom môjho skúmania. Zaujímať ma bude iba samotná Heideggerova prednáška. *Výnimočnosť* tejto prednášky súvisí najmä s tým, že až v nej Heidegger po prvýkrát rigorózne odlíšil gréckych *mysliteľov* od *filozofov*. Čo tým sleduje? Nejde vôbec o náhodný či zbytočný problém. V doterajších historicko-filozofických výskumoch sa práve uvedenému problému ešte stále nedostalo adekvátnej pozornosti, čo považujem za veľký nedostatok najmä súčasných heideggerologických bádání (Pöggeler 1990; Pöggeler 1999; Durigon 2001; White 2005; Brogan 2005; Hyland, Manoussakis 2006; Luchte 2008; Braver 2009; Tonner 2010; Richardson 2012 atď.)

Hľadanie inej dimenzie myslenia. Heidegger v prednáške *Čo je to – filozofia?* tvrdí, že Herakleitos a Parmenides ešte neboli *filozofmi*. Je preto namieste opýtať sa, prečo ešte filozofmi neboli. Jeho odpoveď je prekvapujúca: „Pretože boli *väčšími mysliteľmi*“ (Heidegger 2006a, 127) [kurz. V. L.]. Čo to všetko znamená? Pochopiť, čo znamená v tomto prípade výraz *väčší myslitelia*, si vyžiada oveľa širšiu analýzu, než by sa mohlo zdať na prvý pohľad. V istom zmysle vyjadruje rozhodujúcu *teoretickú pozíciu*, ktorá je Heideggerovi vlastná už v jeho najranejšej tvorbe a svoje završenie, resp. vyriešenie nachádza až v neskoršej tvorbe. Túto *pozíciu* vyjadruje v nasledujúcej podobe: „Slovo ‚väčší‘ tu nepoužívame v zmysle zhodnotenia výkonu, toto slovo poukazuje na *inú dimenziu myslenia*“ (Heidegger 2006a, 127) [kurz. V. L.]. O hľadanie *inej dimenzie myslenia* sa Heidegger usiloval po celý svoj život a nakoniec musel priznať, hoci veľmi nerád, že neuspel. Je

pravda, že takto projektovaný model prechodu z *filozofie (metafyziky – od bytia jestvujúca)* do *inej dimenzie myslenia (k bytiu samému)* ani inak skončiť nemohol.

Heideggerova odpoveď na otázku, prečo boli Herakleitos a Parmenides *väčšími mysliteľmi*, a v istom období svojej tvorby (1931 – 1946) k nim pridáva ešte aj Anaximandra, je nadmieru jasná: „Herakleitos a Parmenides boli ‚väčšími‘ v tom zmysle, že ešte zotrvali v súznení s oným *λόγος*, tzn. s *ν πάντα*. Krok k ‚filozofii‘ ktorý pripravili sofistí, uskutočnili až Sokrates a Platon“ [kurz. V. L.].¹ Aristoteles potom charakterizoval tento krok temer dve storočia po Herakleitovi touto vetou: „... A tak je teda oddávna a tiež teraz a stále znovu tým, za čím (filozofia) ide a k čomu stále nemôže nájsť prístup (táto otázka): Čo je jestvujúco? (*τι τὸ ὄν*)“ (Heidegger 2006a, 127). Z uvedeného je teda nepochybné, že filozofia sa orientuje na poznanie jestvujúca ako toho, čo *je*. Alebo ešte inak: „*Filozofia je na ceste k bytiu jestvujúca, t. j. k jestvujúcu s ohľadom na bytie* [kurz. V. L.]... Bytie jestvujúca spočíva v jestvujúcnosti. Jestvujúcnosť však – *ούσία* – určuje Platon ako *ἰδέα*, Aristoteles ako *ἐνέργεια*“ (Heidegger 2006a, 127).

To je však práve problém pre neskorého Heideggera. Filozofia (metafyzika) sa pýta na jestvujúco ako jestvujúco, ale nepýta sa na bytie samo. Len prostredníctvom *inej dimenzie myslenia* sa môžeme pýtať na *bytie ako bytie*. O tom je Heidegger neotrasiteľne presvedčený ešte v roku 1964. Ale ukáže sa, že toto presvedčenie stojí na veľmi *vratkých predpokladoch*. Pochopiť túto skutočnosť znamená vrátiť sa až na začiatok Heideggerovho filozofického myslenia, kde sa utvárali jeho teoretické východiská.

Parmenides a osud západnej ontológie a logiky. Heideggerov raný filozofický vývoj je veľmi zložitý, a už vôbec nie je jednoduchý a priamočiary, ako sa nám to pokúša nahovoriť sám Heidegger v roku 1963 v príspevku *Moja cesta k fenomenológii* (Heidegger 2006c, 41-55). Viaceré najnovšie historickofilozofické skúmania to dostatočne presne ukazujú, že Heidegger sa k problému chápania jestvujúca u Aristotela dostáva nie *programovo*, ale skôr náhodne (Kisiel 1993, 227 a n.; Pöggeler 1999, 7 a n.) a že pôvodná motivácia nie je vôbec filozofická, ale *teologická*. Ale to teraz nie je z hľadiska nášho problému to najdôležitejšie. Uverme Heideggerovi, že rozhodujúca inšpirácia pri nastolení a postupnom riešení ontologických problémov súvisí s Aristotelom a s prácou F. Brentana *O rozmanitom význame jestvujúca podľa Aristotela* (1862). Heidegger pripomína, že práve táto práca sa mu stala oporou a sprievodcom jeho „prvých nemotorných pokusov preniknúť do filozofie“ (Heidegger 2006c, 41). Zaujal ho najmä problém vznikajúci vtedy, keď sa hovorí o jestvujúce v mnohých významoch. Ktorý z nich potom možno určiť ako ten hlavný?

Dôležitosť uvedeného problému spočíva najmä v tom, na čo nás upozorňuje H.-G. Gadamer: „Keď si spomeniem na prvú Heideggerovu prednášku, ktorú som sám počul v roku 1923 vo Freiburgu a v roku 1924 v Marburgu, pôsobil vtedy výraz ‚*ontologická*

¹ Zásadne rešpektujem podobu písania mena Platon podľa slovenského prekladateľa J. Špaňára a vydania Platonových prác vo vydavateľstve Tatran z roku 1990.

diferencia‘ [kurz. V. L.] ako čarovné slovko. Objavoval sa znovu a znovu s oným dôrazom, s akým sústredený mysliteľ – aj bez toho, že by skutočne detailne vyjadril vzťahy a význam toho, čo chcel urobiť – dával vedieť, že sa tu usiluje o čosi úplne rozhodujúce“ (Gadamer 1999, 138). Odlíšenie bytia a jestvujúcna, to je presne to, čo musíme mať u Heideggera stále na pamäti. S *vyriešením ontologickej diferencie* v jeho neskorej tvorbe je nastolený problém hľadania *inej dimenzie myslenia*. Je to nespochybniteľne neuralgický bod Heideggerovej filozofie. Že je *ontologická diferencia* vo filozofii možná, o tom nikto nemusí pochybovať. Jej začiatok je jednoznačne spojený s Platonovou filozofiou a s jeho rozlíšením medzi *mysliteľným* a *viditeľným svetom* (Platon 1990, 227). Ontologickú *diferenciu* ako filozofický problém v brilantne čistej podobe nájdeme vyjadrený u Boëthia: „Bytie a to, čo je, sa líšia. Bytie samo totiž ešte nie je, zatiaľ čo to, čo je, pokiaľ prijalo formu bytia, je a trvá“ (citované podľa Vries 1998, 35, 42; pozri tiež Nitsche 2011, 11 a n.). Zmysluplné *filozofické* zavŕšenie ontologickej diferencie ako filozofického problému predstavuje však až Hegelovo riešenie vo *Velkej logike*, kde je bytie vymedzené ako *neurčené bezprostredno a jestvujúcno* ako *určené bytie* (Hegel 1985, 90).

Čo nás však teraz musí zaujímať najviac, to je spôsob Heideggerovho naplnenia *ontologickej diferencie* v riešení jeho hlavnej a zároveň jedinej otázky, na ktorú sústredil všetku svoju *filozoficko-mysliteľskú* pozornosť. Už tu však chcem veľmi zdôrazniť, že to rozhodujúce – *otázka bytia* – zostalo nevyriešené napriek neopakovateľnej snahe premyslieť dôsledky *ontologickej diferencie* nekompromisne až do konca. Na začiatku dlhého a neobyčajne komplikovaného vývoja Heideggerovho filozofického vývoja stojí *útlý rukopis*, ktorý dnes poznáme pod názvom *Rozvrh fenomenologickej interpretácie Aristotela* (Heidegger 2008a, 7-63).

Heideggerova *správa pre Natorpa*, ako jeho rukopis označil Gadamer (Gadamer 2008, 64-71), je mimoriadne dôležitá predovšetkým preto, že sú v nej formulované základné východiská *filozofického chápania* dejín filozofie, ktoré sú neskôr zavŕšené v jednom z najoriginálnejších konceptov *filozofie dejín filozofie* v minulom storočí (Leško 2004, 155-197; Leško 2010, 110-119). Rozhodujúce jadro Heideggerovho *filozofického chápania* dejín filozofie je vyjadrené jasne: „Dejiny filozofie sú teda pre filozofické bádanie v relatívnom zmysle predmetne tu vtedy a len vtedy, ak nepodávajú rozmanité pozoruhodnosti, ale to, čo je vo svojej radikálnej jednoduchosti *hodné myslenia*, a nevedú tak chápaciu prítomnosť k obohacovaniu znalostí, ale odrážajú ju práve späť k nej samej, aby vystupňovali jej problematickosť“ (Heidegger 2008a, 12). Podmienkou skúmania filozofickej problematiky je podľa Heideggera nájdenie vlastného *uhla pohľadu*, z ktorého môžu byť dejiny filozofie nahliadané. *Vloženie vlastného interpretačného zreteľa* nielenže podľa neho neodporuje zmyslu historického poznania, ale je *základnou podmienkou* možnosti priviesť minulosť vôbec k slovu.

Ak si uvedomíme tieto rozhodujúce Heideggerove *filozofické východiská* recepcie dejín filozofie, a pre tie platí, že sa v celej jeho tvorbe nezmenili, tak pochopíme, že rozhodujúca *strategická magistrála* hľadania odpovede na otázku *Čo je bytie?* sa hľadá v *mysliteľskom rozhovore* s velikánmi dejín filozofie, lebo *zápas medzi mysliteľmi je milujúcim zápasom vecí samej* (Heidegger 2000b, 27). A ak by som mal určiť, ktorí *myslite-*

lia sú v tom *milujúcom zápase* veci samej (vec sama = vec myslenia) bezkonkurenčne najvýznamnejší, tak odpoveď je jednoznačná: *Parmenides* a *Hegel*. Ale dlho – predlho sa mohlo Heideggerovým súčasníkom zdať, že jednoznačná prednosť sa dáva inej dvojici: Aristotelovi a Kantovi (Leško 2010, 110 a n.).

V istom zmysle je pre mňa stále otvoreným problémom skutočnosť, že Heidegger sa vo svojej *správe Natorpovi* pokúša predstaviť *veľkosť* Aristotelovho filozofického génia, a predsa najdôležitejšia myšlienka je spojená s Parmenidom: „Až cestou späť od Aristotela k jeho predchodcom bude možné preskúmať Parmenidovo učenie o bytí a porozumieť mu ako *rozhodujúcemu kroku*, ktorý určil *zmysel a osud západnej ontológie a logiky*“ (Heidegger 2008a, 33). Prečo sa Parmenidovo *určenie bytia* stalo *rozhodujúcim momentom*, ktorý určil zmysel a osud západnej ontológie a logiky, to sa z predloženej správy vôbec nedozvieme a Heidegger sa na túto otázku ani nepokúša odpovedať. Postupne od roku 1926 (v prednáškovom kurze *Základné pojmy antickej filozofie*) (Heidegger 1993) sa začína k tomuto najranejšiemu *filozofickému programu* systematicky približovať a jeho hlavné výsledky sú potom prednesené v 30. a 40. rokoch minulého storočia. Publikované však boli až po jeho smrti.

Heidegger po napísaní práce *Bytie a čas* zjavne *upravuje* svoj filozofický program: od otázky o *zmysle bytia* prechádza k otázke *bytia samého* (Novosád 1995b, 273). Naznačuje to už v prednáškovom cykle z roku 1927 *Základné problémy fenomenológie* v tejto podobe: „Tvrdíme: Bytie je pravá a jediná téma filozofie. To nie je náš výmysel, ale takéto predpokladanie témy sa zrodilo *spolu s počiatkom filozofie samotnej v antike a svoje grandiózne vyjadrenie našlo v Hegelovej logike* [kurz. V. L.]. Teraz len tvrdíme, že bytie je skutočná a jediná téma filozofie. V negatívnej forme to znamená: filozofia nie je veda o jestvujúcne, ale veda o bytí, ako o tom svedčí grécky výraz – ontológia“ (Heidegger 1989, 15).

Parmenides sa v Heideggerovej tvorbe objavuje v dominantnej pozícii až v roku 1931, a to v prednáškovom cykle k Aristotelovej *Metafyzike*. „Že filozofi o jestvujúcne a o bytí hovoria od pradávna – kto by o tom chcel pochybovať? Zámena *τὸ ὄν a τὸ εἶναι*, jestvujúcna a bytia je úctyhodne staré. Stretávame sa s ňou už na rozhodujúcom počiatku európskej filozofie u Parmenida: *τὰ εἶντα a εἴμμεναι* (staršia, lesbická forma = *τὸ εἶναι*). Táto zámena je však zároveň skrytým a nepochopeným rozlíšením, ktoré zostalo bez povšimnutia“ (Heidegger 2001, 21). Heidegger tu ešte tvrdí, že Parmenides sa ako *prvý* pýta na jestvujúcno a to teraz znamená pýtať sa na bytie. „A na otázku, čo je bytie dal, prvú odpoveď...“ (Heidegger 2001, 25).

Heidegger si teraz kladie otázku, čo sa ponúkalo Parmenidovi na uchopenie, keď si nechal vo svojom pýtaní sa *vnútiť* jestvujúcno v jeho naliehavosti. Odpoveď znie takto: „Ponúkalo sa mu práve toto *jedno* (naliehavá prítomnosť), takže nebol schopný povedať nič iné a musel povedať: *τὸ ὄν τὸ εἶν* – jestvujúcno, to je práve toto jedno: bytie. Bytie je to *jedno*, čím jestvujúcno ako také *je*. Týmto jedným sa nechal premôcť, no, a to je ešte veľkolepejšie, túto nadvládu jedného, bytia, vydržal a zo sústredenej jednoduchej jasnosti tejto pravdy vyriekol všetky výpovede o jestvujúcne“ (Heidegger 2001, 25). Nezdieram Heideggerovo presvedčenie, že už Parmenidovi sa podarilo *vyriečiť* všetky výpovede

o jestvujúcne. Čo je však v tomto kontexte tiež veľmi zaujímavé: Heidegger len v istom zmysle zopakoval Hegelovo hodnotenie, že totiž „Parmenides vyslovil prvú rozhodujúcu filozofickú pravdu a od tej doby existuje v Európe filozofia“ (Heidegger 2001, 25; Hegel 1961, 227).

To je Heideggerovo stanovisko z roku 1931. A v nasledujúcich rokoch sa priam *roztrhne vrece* s filozofickou problematikou ranej gréckej filozofie: 1. prednáškový cyklus *Počiatok západnej filozofie. Vysvetlenie Anaximandra a Parmenida* z roku 1932 (Heidegger 2012); 2. rektorská inauguračná prednáška *Sebaurčenie nemeckej univerzity* z roku 1933 (Heidegger 1996a, 45-52); 3. prednáška *Európa a nemecká filozofia* z roku 1936 (Heidegger 1966b, 75-84); 4. prednáškový cyklus *Anaximandrov výrok* z roku 1942 (Heidegger 2010); 5. prednáškový cyklus *Parmenides* z roku 1942 (Heidegger 1992); 6. prednáškový cyklus *Herakleitos* z rokov 1943 – 1944 (Heidegger 1994); 7. *Logos* (Herakleitos, Zl. 50) (Heidegger 2000, 211-234) z roku 1951; 8. *Moirai* (Parmenides, Zl. 8) (Heidegger 2000, 235-261) z rokov 1951 – 1952. 8. *Aletheia* (Herakleitos, Zl. 6) (Heidegger 2000, 265-288) z roku 1951. Ide teda o viac ako úctyhodný výpočet rozhodujúceho Heideggerovho filozofického úsilia od roku 1931 do roku 1952. Žiaľ, poznanie týchto prác ešte ďaleko zaostáva (a nielen u nás) za pozornosťou, aká sa doteraz venovala iným jeho prácam.

Anaximandrov výrok a záhada bytia. Heidegger sa od roku 1932 začína veľmi intenzívne zaujímať o *počiatok* západnej filozofie, ktorý sa bezprostredne viaže na jediný pravdepodobne priamy a najznámejší Anaximandrov výrok B 1. Tomuto výroku venoval dva prednáškové cykly. Prvý predniesol v roku 1932 (Heidegger 2012a) a druhý v roku 1942 (Heidegger 2010). Ich hlavné výsledky potom pripravil do tlače v roku 1946 a o štyri roky neskôr aj publikoval v *Holzwege* (1950) (Heidegger 1977, 321-374). Správne pochopiť *hlavné výsledky* týchto skúmaní však nie je možné, ak si hlbšie neuvedomíme dobové dejinné súvislosti, ktoré sa priamo odrazili v ich obsahu. Radikálne tu totiž nastupuje to, čo francúzsky bádateľ P. Bourdieu nazýva Heideggerovou *politickou ontológiou* (Bourdieu 1988). Nikto pred Heideggerom a ani nikto po ňom totiž v Nemecku nespojil *osud nemeckého národa* s predsokratovským myšlienkovým dedičstvom v priamom prepojení na Hitlerov program *národného socializmu* tak iniciatívne a komplexne, ako sa to podarilo práve jemu (Thomson 2005, 78-140).

Len keď si uvedomíme túto skutočnosť, môžeme pochopiť a potom aj správne preložiť Anaximandrov zlomok B 1 – t. j., ako to vyjadrí sám Heidegger, musí nastať konkrétne *doba*, v ktorej je vôbec možné *mysliteľa* preložiť. Na pomoc si v tejto chvíli berie O. Spenglera a jeho prácu *Zánik Západu*, aby nám znovu pripomenul najčernejšiu sociálnu prognózu Západu: *Európa upadne do temného zabudnutia*. Stať sa skutočne *západnými* znamená vrátiť sa k počiatku *gréckeho myslenia*, aby sme znovu dôkladne *premysleli* to, ako *Gréci mysleli grécky*. Pod *gréckym* má Heidegger na mysli „*úsvit údelu, ktorý sa ako bytie samo rozsvetuje v jestvujúcim a vznáša nárok na ľudské bytovanie, ktoré, súc odkázané na údel... má dejiny..., ktorých priebeh závisí od toho, ako je bytovanie človeka pohružené v ,bytie' ... a ako je z tohto bytia človeku prenechávané..., a napriek tomu od*

neho nikdy neoddelené“ [kurz. V. L.] (Heidegger 2012a, 27).

Z uvedeného je zrejmé, že tu absentuje akékoľvek zmysluplné vysvetlenie, že to nie je iba prešpekulovaná autorova *osobná domnienka*, ale vážne filozofické poznanie. Autor sám totiž neraz pripomína, že sa v tejto veci *domnieva*, že je to tak, ale vzápätí na to veľmi rýchlo zabudne a je presvedčený, že je to tak aj naozaj! Heidegger napríklad správne konštatuje, že Anaximandrov výrok je „síce najstarší z dochovaných, ale nevieme, či je aj v európskom myslení najranejším výrokom tohto druhu“. Potiaľ by bolo všetko v poriadku. Ale to, čo nasleduje hneď v nadväznosti na túto myšlienku, priam vyráža dych: „To sa môžeme *domnievať*“ [kurz. V. L.] až za predpokladu, že bytnosť Západu budeme myslieť práve na základe toho, o čom tento raný výrok hovorí“ (Heidegger 2012a, 11). *Bytnosť Západu* nemožno zviazať s nejakým jedným či dvomi ranými gréckymi výrokmi. Ak sa tak stane, tak je to len autorský *konštrukt* bez zjavného teoretického opodstatnenia. Vážne *zväzovať bytnosť Západu* s týmto raným gréckym výrokom je viac ako pochybné. Možno to čiastočne pochopiť len v kontexte zrodu týchto myšlienok v roku 1946, keď svet po druhej svetovej vojne vyzeral, a najmä pre väčšinu Nemcov, ako úplne *prevrátený*.

Heidegger sa nás usiluje presvedčiť o tom, že *celý starovek* je určený týmto Anaximandrovým výrokom a ako taký, a len ako taký, „patrí do časnosti úsvitu Západu...“ (Heidegger 2012a, 14). Je to síce zaujímavé, ale znovu je to len autorova *domnienka* presne v tom istom duchu, v akom sa Heidegger vyjadri po preložení Anaximandrovho výroku: „Tento preklad nemôžeme ani vedecky dokázať, ani mu nesmieme na základe nejakej autority len veriť“ (Heidegger 2012a, 84). Takže mu neverme! Ani Heideggerova autorita by nám v tom nemala prekážať. Ale nebol by to čarodejník z Messkirchu, keby si na nás vzápätí nevymyslel k prekladu Anaximandrovho výroku aj niečo navyše: „Vedecké dokazovanie naň nestačí. Viera nemá v myslení miesto. K tomu prekladu sa môžeme v myslení dostať len tak, že výrok premyslíme. *Myslenie je však básnenie diktované pravdou bytia v dejinnej rozprave mysliteľov*“ [kurz. V. L.] (Heidegger 2012a, 84). A znovu sme tam, kde nás Heidegger chce mať. Nemáme mu *veriť*, ale je to presne tak, ako to *mysliteľ* preložil.

To však ešte nie je koniec vysvetľovania, prečo nám výrok nič nepovie, ak ho budeme vysvetľovať len historicky a filologicky. „Výrok prehovorí napodiv až potom, čo sa zbavíme nárokov, ktoré na nás kladie zvyk nášho predstavovania, čo sa nám podarí, keď uvážime, v čom spočíva *zmätenosť terajšieho svetového údelu*“ [kurz. V. L.] (Heidegger 2012a, 84). Ak sa až vďaka *zmätenosti svetového údelu* konečne podarí *prinútiť* Anaximandrov výrok *prehovoriť*, tak tomu môže *uveriť* len nekritický heideggerovec.

Heidegger v celej svojej tvorbe neustále opakuje, že bytie „prichádza k slovu ako bytie jestvujúceho“ (Heidegger 2012a, 22). Nejde mu teda ani tak o to, či grécke slovo *ὄν* je správne preložené slovom *jestvujúce* a *εἶναι* zasa slovom *byť*. Ide mu o také pýtanie sa, ktoré má za úlohu zistiť, či sa pri tomto správnom preklade aj *správne myslí*. Pýta sa len na to, či je týmto najbežnejším zo všetkých prekladov ešte vôbec niečo myslené. Zdá sa, že to hlavné súvisí najmä s týmto: „Zmätenosť, ktorá sprevádza používanie slov *ὄντα* a *εἶναι*, jestvujúcno a bytie, nepochádza ani tak z toho, že reč nemôže všetko dostatočne vyjadriť, ako skôr toho, že nie sme schopní vec, o ktorú ide, dosť jasne myslieť. Lessing

raz povedal: „Reč môže vyjadriť všetko, čo dokážeme jasne myslieť“ (Heidegger 2012a, 31). Súhlasím s Lessingom. Ale potom je dôsledok jednoznačný. *Bytie sa nedá jasne myslieť! Jasne myslieť sa dá iba bytie jestvujúcna*. Pri úvahách o *záhade bytia* musí toto myslenie *básniť* – tvrdí Heidegger. Ale ten istý Heidegger veľmi správne v roku 1934 odliší *myslenie* od *básnenia*. „Mysliteľ hovorí bytie. Básnik menuje posvätno“ (Heidegger 2006a, 93). Ale tu je *mysliteľ* ešte súčasťou *filozofie*. O desať rokov neskôr *mysliteľa z filozofie vysunie* a čoraz viac ho presúva na pozície *posvätného*, aby nám odkázal, že *už len nejaký Boh nás môže zachrániť* (Heidegger 1995, 24).

Herakleitos a Parmenides – myslitelia Bytia. Heidegger po *obrate* je presvedčený, že každý mysliteľ je závislý od toho „*ako k nemu prehovára bytie*“ [kurz. V. L.] (Heidegger 2012, 81). Teda už nie *pobyt si vyberá svojho hrdinu* (Heidegger 2008b, 427), ako uvádza vo svojej práci *Bytie a čas*, ale *Bytie samo prehovára k mysliteľovi*. A to je riadny krok *vpred*. Zvlášť ak si uvedomíme, že aj tieto myšlienky sa stali integrálnou súčasťou globálneho nástupu jednej z najobľudnejších ideológií 20. storočia – *nemeckého národného socializmu*. Heidegger si túto svoju *národnosocialistickú pozíciu* zachováva po celý svoj život, aj keď ju po druhej svetovej vojne výrazne *tlmí*. Ako práve tomuto nemeckému filozofovi môžu čosi hovoriť *predsokratovskí myslitelia*? V medzivojnovom období to Heidegger spojí s chápaním *vedy* a jej *poslaním* v prospech posilnenia národnosocialistického programu. Vypovedá o tom celkom jasne, bez akýchkoľvek pochybností. Aby veda mohla zmysluplne naplňať uvedené úlohy, musíme sa podvoliť „*moci počiatku* svojho duchovno-dejinného každodenného bytia. *Týmto počiatkom je zrod gréckej filozofie...* [kurz. V. L.]. Celá veda je filozofiou, či už o tom vie, alebo nevie, či chce, alebo nechce. Celá veda zostáva s týmto počiatkom spojená. Z neho čerpá silu svojho bytostného určenia, a to za predpokladu, že tento počiatok vôbec stačí“ (Heidegger 1996a, 46). O bezprecedentnej *pomýlenosti* tohto Heideggerovho prepojenia nebudem teraz hlbšie uvažovať.

Pokiaľ sa teda sústredím iba na *čisto* ontologickú problematiku, musím konštatovať, že Heidegger v istom zmysle až príliš *novátorsky* vidí týchto *gréckych mysliteľov* (vtedy ešte *filozofov*) ako tých, čo nie sú klasickým školským príkladom protikladných filozofických učení. Obidvaja *učili* vlastne to isté, a tým vlastne *zachovali* a rozvíjali *počiatok* západného myslenia.

Heideggerovo vysvetlenie dovtedajších nesprávnych interpretácií *velikánov* *predsokratovského myslenia* je veľmi jasné: „Parmenides vraj proti daniu zdôrazňoval bytie; on však hovorí o bytí len ako o Jednom a Tom istom, lebo vie, že Bytie je neustále ohrozené zdaním, ktoré k nemu patrí ako jeho tieň“ (Heidegger 1996b, 80). A na adresu Herakleita zasa uvádza: „Herakleitos vraj proti bytiu zdôrazňoval dianie; on však o diani hovorí len preto, aby ho včlenil do Jedného, do jednoty Bytia, ktoré bytostne je *λόγος*, *λόγος* tu však neznamená, ako sa neskôr vysvetľovalo, rozum a reč, ale *zbieranie, pôvodne sústredenie* všetkých protikladov do Jedného (*λέγειν*: zbierať, zozbierať vinobranie) (Heidegger 1996b, 80).

Na prvý pohľad sa môže čitateľovi zdať, že tu ide len o ontologické problémy. Ale

nie je to vôbec tak. Heidegger to uvádza až príliš otvorene: „Tým, že znovu vytýčíme základnú otázku západnej filozofie na základe *pôvodnejšieho* počiatku, poslužíme tej úlohe, ktorú sme označili ako *záchrana Západu* [kurz. V. L.]. Tá sa môže uskutočniť len tak, že sa získajú späť pôvodné vzťahy k jestvujúcnu samému a na týchto vzťahoch sa znovu založia všetky bytostné počínania národov“ (Heidegger 1996b, 83). A to je to, s čím nemôžem nikdy súhlasiť. Vyriešenie *základnej otázky* ontológie nemôže *zakladať bytostné počínanie národov*. Ak si to Heidegger naozaj myslí, tak netvorí nič nové, iba sa znovu pokúša o to, na čom už v starovekom Grécku stroskotal Platon. Ani spoločnosť, ani národy nemôže riadiť Platonova, a ešte menej Heideggerova filozofia. Je to len *post-platonsko-syrakúzske syndróm* nemeckého filozofa. Heidegger si tento svoj *hrubý omyl* uvedomil a verejne ho priznal v roku 1967: „*Filozofia nebude môcť spôsobiť žiadnu bezprostrednú zmenu terajšieho stavu sveta*“ [kurz. V. L.] (Heidegger 1995, 24).

Heideggerovo enormné mysliteľské úsilie s cieľom *hlbinne bytostne* vysvetliť Parmenidovu a Herakleitovu filozofiu je neopakovateľne zrealizované v prednáškových kurzoch, ktoré ešte stále len čakajú na podrobné historickofilozofické skúmania. V tomto kontexte po podrobnom preštudovaní všetkých doteraz dostupných Heideggerových textov musím konštatovať, že sa mu *podarilo* filozoficky preukázať, že obidvaja grécki myslitelia učili *to isté*, lebo „myslia bytie zároveň so zdaním a dianie so stálosťou...“ (Heidegger 1996b, 80), ale len za cenu toho, že *parmenidizoval Herakleita*. Zjavne potlačil *dianie – život* (Herakleitos) na úkor *stálosti – bytia* (Parmenides).

Tu bezprostredne platia Nietzscheho slová, že Parmenides ako Grék nepochopiteľne *ušiel* z prebohatej skutočnosti „do strnulého smrteľného pokoja najstudenšieho, nič nehovoriaceho pojmu, pojmu bytia... Parmenidovo myslenie... je bez vône, farby, bez duše...“ (Nietzsche 1994, 56). Ale to nie je Herakleitov prípad. Každý, kto len trochu pozná jeho učenie musí jednoznačne uznať, že táto charakteristika v jeho prípade neplatí. Nietzsche charakterizuje spôsob Parmenidovho filozofického uvažovania o *bytí* a *nebytí* ako špecifický spôsob realizácie *ladovej hrôzy abstrakcie* – a nemýli sa. V Parmenidovom učení nemá človek svoje miesto. Presne to isté vidíme aj v Heideggerej tvorbe po *obrate*. Parmenides je u Nietzscheho typom *proroka pravdy*, ktorý je sformovaný z ľadu, a nie z ohňa, a preto *rozlieva okolo seba studené pichľavé svetlo* (Nietzsche 1994, 45). Heidegger je zasa typom *proroka Bytia*, ktorý okolo seba rozlieva v 20. storočí ešte *studenšie pichľavé svetlo* než Parmenides v antike.

Ontologická diferenciacia a nová dimenzia myslenia. Heideggerova filozofia stojí a padá s úspešným či neúspešným riešením ontologickej diferencie. V roku 1943 vo svojom *Doslove k prednáške „Čo je metafyzika?“* píše: „... ak totiž k pravde bytia patrí, že bytie síce bytuje bez jestvujúcna, ale že jestvujúcno nikdy nie je bez bytia.“ Ale v iných vydaniach to formuluje naopak: „... ak totiž k pravde bytia patrí, že bytie nikdy nebytuje bez jestvujúcna a že jestvujúcno nikdy nie je bez bytia“ (Heidegger 2006b, 83). To je obdobie, keď Heidegger ešte váha nad zmyslupnosťou filozofického naplnenia pozície, že *bytie bytuje bez jestvujúcna*. Ale v neskorej tvorbe sa už jednoznačne orientuje na striktnú diferenciu bytia a jestvujúcna. V roku 1946 v *Liste o humanizme* to vyjadruje

veľmi rezolútne: „Metafyzika síce predstavuje jestvujúcno v jeho bytí a myslí tak bytie jestvujúcna, nemyslí však bytie ako také, nemyslí rozdiel medzi nimi... Bytie doposiaľ čaká, že sa stane pre človeka problematickým Ono samo“ (Heidegger 2000b, 15).

Parmenides – nie však Anaximandros či Herakleitos (!) – stojí podľa Heideggera na *počiatku* myslenia, keď hovorí: „*Veď bytie je.*“ V tomto slove sa podľa neho skrýva *počiatkové* tajomstvo všetkého myslenia. „Parmenidovo ἔστι γὰρ εἶναι dodnes nie je premyslené. Z toho možno usúdiť, ako je to s pokrokom filozofie. Pokiaľ dbá na svoju bytnosť, nerobí vôbec žiadny pokrok. Stojí na mieste, aby vždy myslela to isté“ (Heidegger 2000b, 26). S tým nepochybne možno súhlasiť. Redukovať totiž filozofiu iba na jednu jedinú otázku – otázku bytia – znamená potvrdiť, že od čias Parmenida filozofia neurobila ani krok vpred. Problém je však v tom, že ho ani urobiť nemôže. Ak naozaj dôsledne oddelíme bytie od jestvujúcna, tak neexistuje nijaký zmysluplný priestor ani pre *filozofiu*, ani pre *myslenie*. Môžete sa tak akurát motať v nič bližšie nehovoriacich vyjadreniach typu „Bytie je bytie samo“, „Svetlina sama je však bytie“, „Bytie sa dáva“... (Heidegger 2000b, 22, 23, 25).

Heideggerovo úsilie o dôslednú realizáciu ontologickej diferencie v neskoršej tvorbe je azda najreprezentatívnejšie vyjadrené v štúdiu *Kantova téza o bytí* (1962). Heidegger v nej píše: „V tom nenápadnom ‚je‘ sa skrýva všetko to, čo je hodné myslenia, pokiaľ ide o bytie. Ale najviac hodné myslenia, je to, že uvážime, či ‚bytie‘, či toto ‚je‘ samo môže byť, alebo či bytie nikdy nie ‚je‘, a teda že predsa len platí: Bytie ako ono sa dáva (es gibt). Ale odkiaľ prichádza, koho sa týka to dávanie v tom ‚ono sa dáva‘ a akým spôsobom sa toto dávanie uskutočňuje?“ (Heidegger 1976, 479). Závěry vyplývajúce z tejto pozície sú potom nepochybne šokujúce: „Bytie nemôže byť. Keby bolo, nebolo by už bytím, ale bolo by jestvujúcnom. Ale nehovorí predsa mysliteľ, ktorý ako prvý myslel bytie, nehovorí sám Parmenides (zlomok 6): ἔστι γὰρ εἶναι, ‚veď bytie je‘ – ‚prítomní sa totiž prítomnenie‘? Ak sa zamyslíme nad tým, že v εἶναι, v prítomnení, vlastne prehovára sama Ἀλήθεια, odkrývanie, tak to v ἐστί zdôraznené o εἶναι povedané prítomnenie hovorí: *nechávať prítomniť*. Bytie – v skutočnosti: to, čo poskytuje prítomnenie“ (Heidegger 1976, 479).²

Vidíme, ako stále v Heideggerovi rezonuje najmä Parmenidovo myslenie, ako sa oň opiera ako o základné východisko. Ale ani to mu nepomôže. Závěry Heideggerovej štúdie z roku 1964 *Koniec filozofie a úloha myslenia* sú priezračne čisté. Filozofia dosiahla svoj koniec, keďže je metafyzikou (myslí jestvujúcno vcelku). V pevnej zhode s Nietzscheom teraz tvrdí, že *metafyzika je platonizmus* a že pre celé dejiny filozofie „zostáva v obmenených podobách smerodajné Platonovo myslenie“ (Heidegger 2006c, 9). Ak sa Heidegger v celej svojej tvorbe ocitá v priestore riešenia vzťahu *bytia a času* a tu sa zrazu dozvedáme, že teraz by touto otázkou mala byť *svetlina a prítomnenie* – nie je to dostatočný dôkaz toho, že pôvodné filozofické pýtanie sa končí v *slepej uličke*? Nie je to jasný prejav Heideggerovej filozoficko-mysliteľskej rezignácie? (Patočka 1995, 207 a n.).

² Za pomoc pri preklade do slovenčiny ďakujem Z. Bocanovej.

* * *

Heidegger si od roku 1929 veľmi jasne uvedomuje, že *otázka bytia* ho vedie na pokraj úplnej *filozofickej temnoty* (Heidegger 2004, 198). O to úpornejšie sa snaží túto otázku vyriešiť. Neustále prízvukuje, že vo filozofii sa často uvažuje o bytí, ale mieni sa tým len jestvujúcno. Preto si myslí, že v dôsledku toho nie je pochopené ani jedno, ani druhé. Napriek tomu sa o to stále pokúšame. Tu sa však môžeme veľmi ľahko dostať do situácie, že nám pritom „všetko zmizne ako *para nad hrncom*“ [kurz. V. L.] (Heidegger 2001, 21). *Ontologická diferenciacia – diferenciacia bytia a jestvujúcna* – nás vedie na *hranicu pochopiteľného* (Heidegger 2001, 27). Heidegger chcel uspieť tam, kde skončil Parmenides. Chcel sa stať tým *prorokom – mysliteľom*, ktorý by vyriešil najväčšiu záhadu myslenia – *záhadu Bytia*. Žiaľ, či chvalabohu, nepodarilo sa mu to. To je však skutočnosť, za ktorú určite nemôžu *grécki myslitelia* – ani Anaximandros, ani Herakleitos, ani Parmenides.

Literatúra

- BOURDIEU, P. (1988): *L'ontologie politique de Martin Heidegger*. Paris: Minit.
- BRAVER, L. (2009): *Heidegger's Later Writings*. London – New York: Continuum.
- BROGAN, W. A. (2005): *Heidegger and Aristotle*. New York: State University of New York Press.
- DURIGON, A. P. (2001): *Heidegger and the Greeks: Hermeneutical-Philosophical Sketches of Ignorance, Blindness and Not-Being in Heidegger's Beiträge Plato, Plotinus and Proclus*. Dublin: Albert Peter Durigon.
- GADAMER, H.-G. (1999): *Člověk a řeč*. Prel. J. Sokol, J. Čapek. Praha: Oikúmené.
- GADAMER, H.-G. (2008): Heideggerův „teologický spis“ z mládí. In: (Heidegger 2008).
- HEGEL, G. W. F. (1961): *Dějiny filosofie I*. Prel. J. Cibulka, M. Sobotka. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- HEGEL, G. W. F. (1985): *Logika ako veda I*. Prel. T. Münz. Bratislava: Nakladateľstvo Pravda.
- HEIDEGGER, M. (1977): *Holzwege*. GA. Bd. 5. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (1989): *Die Grundprobleme der Phänomenologie*. GA. Bd. 24. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (1991): *Kant und das Problem der Metaphysik*. GA. Bd. 3. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (1992): *Parmenides*. GA. Bd. 54. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (1993): *Heraklit*. GA. Bd. 55. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (1995): Už jenom nějaký Bůh nás může zachránit. *Filosofický časopis*, 43 (1), 3-35.
- HEIDEGGER, M. (1996a): Sebeurčení německé univerzity. *Filosofický časopis*, 44 (1), 45-52.
- HEIDEGGER, M. (1996b): Evropa a německá filosofie. *Filosofický časopis*, 44 (1), 75-84.
- HEIDEGGER, M. (1993): *Grundbegriffe der antiken Philosophie*. GA. Bd. 22. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (2000a): *Vorträge und Aufsätze*. GA. Bd. 7. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (2000b): *O humanismu*. Prel. P. Kurka. Praha: Ježek.
- HEIDEGGER, M. (2001): *Aristotelova Metafyzika IX, 1–3*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2004): *Kant a problém metafyziky*. Prel. J. Pechar et al. Praha: Filosofie – Φιλοσοφία.
- HEIDEGGER, M. (2006a): Co je to – filosofie? In: Heidegger, M.: *Básnický bydlí člověk*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2006b): *Co je metafyzika?* Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2006c). *Konec filosofie a úkol myšlení*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.

- HEIDEGGER, M. (2008a): *Rozvrh fenomenologické interpretace Aristotela*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2008b): *Bytí a čas*. Prel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček jr., J. Němec. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2010): *Der Spruch des Anaximandros*. GA. 78. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, M. (2012a): *Anaximandrův výrok*. Prel. I. Chvatík. Praha: Oikúmené.
- HEIDEGGER, M. (2012b): *Der Anfang der abendlandischen Philosophie (Anaximander und Parmenides)*. GA. Bd. 35. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HYLAND, A. – MANOUSSAKIS, J. P. (eds.) (2006): *Heidegger and the Greeks*. Bloomington: Indian University Press.
- KISIEL, Th. (1993): *The Genesis of Heidegger's Being and Time*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- LEŠKO, V. (2004): *Filozofia dejín filozofie*. Prešov: v. n.
- LEŠKO, V. (2010): Heidegger a dejiny filozofie. *Filozofia*, 65 (2), 110-119.
- LUCHTE, J. (2008): *Heidegger's Early Philosophy*. London – New York: Continuum.
- NITSCHÉ, M. (2011): Diference, transcendence a tranzitíva. In: Karul, R. et al. (2011): *Subjektivita/intersubjektivita*. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 11-25.
- NIETZSCHE, F. (1994): *Filosofie v tragickém období Řeků*. Prel. J. Březina, J. Horák. Olomouc: Votobia.
- NOVOSÁD, F. (1995a): *Pozvanie k Heideggerovi*. Bratislava: Archa.
- NOVOSÁD, F. (1995b): Heidegger: základná myšlienka. *Filozofia*, 50 (6), 263-274.
- PATOČKA, J. (1995): Diskuse k Heideggerovi. *Filozofický časopis*, 43 (2), 206-218.
- PHILIPSE, H. (2007): *Heidegger's Philosophy of Being*. Princeton: Princeton University Press.
- PLATON (1990): *Dialógy*. Prel. J. Špaňár. Bratislava: Tatran.
- PÖGGELER, O. (1990): *Der Denkweg Martin Heideggers*. Pfullingen: Verlag Günther Neske.
- PÖGGELER, O. (1999): *Heidegger in seiner Zeit*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- RICHARDSON, J. (2012): *Heidegger*. London – New York: Routledge.
- TONNER, Ph. (2010): *Heidegger, Metaphysics and the Univocity of Being*. London – New York: Continuum.
- THOMSON, I. D. (2005): *Heidegger on Ontotheology*. New York: Cambridge University Press.
- WHITE, C. J. (2005): Heidegger and the Greeks. In: Dreyfus, H. I., Wrathal, M. A.: *A Companion to Heidegger*. London: Blackwell Publishing Ltd.
- VRIES, J. (1998): *Základní pojmy scholastiky*. Prel. M. Pokorný, T. Saxlová. Praha: Rezek.

Príspevok vznikol na Katedre filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ v Košiciach ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0678/12 *Dejiny filozofie ako filozofický problém*.

Vladimír Leško
 Katedra filozofie a dejín filozofie FF UPJŠ
 Moyzesova 9
 040 01 Košice
 SR
 e-mail: vladimir.lesko@upjs.sk